

ЮРІЙ ДРОГОБИЧ – ЗАСНОВНИК ГУМАНІСТИЧНОЇ КУЛЬТУРИ УКРАЇНИ

До 575-ліття від народження Юрія Дрогобича

*Будь же прихильним до книги:
вона допоможе пізнати
Те, що невдовзі гряде...*

Юрій Дрогобич

В другій половині XV – першій половині XVI ст. в європейській культурі існувала ціла плеяда представників української інтелектуальної еліти, які не лише увібрали та опанували передові гуманістичні ідеї свого часу, а й зробили помітний внесок у розвиток світової культури. Це такі імена як Павло Русин із Кросна, Лукаш з Нового Міста, Станіслав Оріховський-Роксолан, Туробінський-Рутенець Іван, Григорій Чуй Русин, Юрій Тичинський-Рутенець та інші. Одним з найбільш яскравих представників цієї плеяди був Юрій Дрогобич.

Перший український поет-гуманіст, культурно-освітній діяч Павло Русин (бл. 1470 – 1517) народився в західноукраїнському місті Кросно (тепер Польща). Вчився в університетах Польщі, Німеччини, учителював в Угорщині, був бакалавром вільних мистецтв у Німеччині, викладав давньоримську літературу у Краківському університеті, керував гуртком краківських гуманістів. Писав вірші латинською мовою, займався видавничою діяльністю, добре знав твори античних мислителів. Помер у Кракові.

У творчості П. Русина на передній план виступає реальне життя, людська особистість. Людина, на його думку, повинна мати право на повноцінне життя, на свободу совісті, слова, віри. Найвищими якостями людини повинні бути не багатство, посади, титули, а її розум, доблесть, мужність, чесноти. На думку Павла Русина, саме чеснота «прагне діянь великих», «трудів незмірних», які вказують людям шлях до справжнього щастя.

Лукаш з Нового Міста (біля м. Самбір) – дата його народження невідома, помер близько 1542 р. По закінченні Краківського університету працював бакалавром, доцентом філософії, магістром вільних мистецтв. Пізніше, залишивши викладацьку роботу, займав різні громадські посади у рідному Новому Місті. У центрі його філософських поглядів – людина з її земними потребами, правом на власне життя, з необхідністю постійного вдосконалення. Як і П. Русин, Лукаш з повагою ставився до античної філософії, пропагував твори античних мислителів, зокрема Арістотеля.

Однією з найвизначніших постатей серед українських гуманістів XVI ст. був Станіслав Оріховський-Роксолан (1513–1566) – філософ, історик, публіцист, чудовий оратор. Народився в с. Оріховиці поблизу Перемишля. Навчався у Краківському, Віденському, Віттенберзькому, Падуанському і Болонському університетах; вдосконалював свої знання у Венеції, Римі, Ляйпцігу. Після 17-річного перебування за кордоном повернувся на Батьківщину, де займався суспільно-політичною діяльністю. «Рутенський Демосфен», «сучасний Ціцерон» – так називали в Західній Європі Оріховського. Пов'язуючи історичний процес з діяльністю людини, він наголошує на важливості у цьому процесі науки, освіти, знань, підкреслює необхідність творчого вдосконалення, розвитку розумових здібностей особи.

Туробінський-Рутенець Іван (1511–1575). Народився в м. Туробін. Навчався у Краківському університеті. По завершенні освіти за кордоном став професором і ректором

Краківського університету. Туробінський – видатний вчений-правознавець.

Григорій Чуй-Русин (бл. 1523–1573). Народився в м. Самбір. Вищу освіту здобув у Краківському університеті. Був ректором колегії у Перемишлі, Львівської школи; викладав поетику і риторiku в Клодавській школі. З 1563 р. – професор Краківського університету.

Тичинський-Рутенець Юрій. Народився на Рясівщині. Був професором поетики і риторики у Краківському університеті. Пізніше став дипломатом, працював в Італії.

Юрій Дрогобич (бл. 1450–1494) – видатний український вчений-енциклопедист епохи Відродження, філософ, астроном, астролог, лікар, математик, географ, поет, педагог. Звеличуючи силу науки, знання, людського розуму, Юрій Дрогобич стверджує, що людина здатна пізнавати світ, його закони, а пізнаючи природу, використовувати її у своїх цілях. Найбільш відомі його праці: «Прогностична оцінка поточного 1483 року», «Трактат про сонячне затемнення 20 липня 1478 року», «Трактат з шести розділів про затемнення» (1490). В цих працях знаходимо роздуми про світ, про людину, історію людства. Дрогобич писав: «Я ж мої книги у світ випускаю з єдиним бажанням: Хай буде користь від них роду людському в житті».

Юрій Дрогобич народився близько 1450 р. у західноукраїнському місті Дрогобич, в родині міщанина Михайла Доната. Ймовірно, прізвище його було Котермак. Найменування Котермак фігурує лише в одному документі, де згадано «Юрія, званого Котермаком». Ймовірно, це було родове прізвище, але не виключена можливість, що йдеться про прізвище, яке виникло в середовищі університетських колег Юрія. За звичаєм тодішніх науковців і письменників, наш земляк іменував себе за назвою рідного міста – Юрієм з Дрогобича або просто Юрієм Дрогобичем. Коли він був ще зовсім малим, померла його мати. Лишився з батьком і старшою сестрою. Батько мріяв, щоб син став ученою людиною, і послав його в науку до дядя. Юрій швидко навчився читати й писати і став найкращим учнем з-поміж усіх дітей, що були в науці у того старенького чоловіка, який охоче віддавав їм усі свої знання.

Якось дядя сказав дітям, що скоро вони побачать затемнення сонця. Деякі не повірили: звідки він може те знати? Та ось настав день, і вони, вражені, спостерігали те, що обі-

цяв учитель. Люди плакали, боялися, що настав кінець світу. Але дяк заспокоїв їх – невдовзі сонце знову стане таким, як завжди. І справді, незабаром затемнення зникло, сонце мовби повернулося на небо. Дяк пояснив: він вирахував це явище за книгами.

Ці слова особливо вразили Юрія. Він вирішив учитися і вдень, і вночі, щоб стати звідарем і знати все, що відбувається в небі. Так і з'явилася в нього мрія поїхати згодом по науку далеко за кордон. Але тут і впало на його дитячі плечі нове нещастя – помер батько. Лишився Юрій круглим сиротою.

Дрогобицькі власті не залишили його напризволяще. Влаштували Юрія писарчуком у Львові, де він мав змогу не тільки працювати, а й навчатися. І справді, хлопець вдосконалював свої знання з латини, вивчав іноземні мови, щоденно зустрічаючись із чужоземними купцями. Львівські купці часто брали його з собою в інші країни.

У Львові Юрій закінчив кафедральну школу, в якій викладалося чимало серйозних наук. У львівських актах за 1546 р. згадується, що українська школа (*Ruthenorum schola*) була доступна всім. Містилася вона в Галицькому передмісті, на тодішній Шпитальній вулиці, і мала окремий будинок. Гадають, що існували також школи на вулиці Руській і в Краківському передмісті. Вони могли дати освіту, з якою можна було йти до університету.

Для продовження навчання Юрій поїхав до Кракова, який не лише був столицею Польщі, але й відігравав роль великого культурного центру Європи і мав постійні досить міцні взаємини з українськими землями. Збереглися відомості про переселення в XV ст. окремих дрогобицьких ремісників до Кракова. На замовлення польських королів українські митці розмальовували стіни каплиці у королівсько-

Пам'ятник Юрію Дрогобичу (Котермаку) розташований у Дрогобичі, в історичному центрі міста, на площі Замкова Гора

му замку Вавель. Науковці звернули увагу на те, що Юрій був не єдиним дрогобицьким міщанином, який навчався у XV–XVI ст. у Краківському університеті. Вдалося відшукати у списках вступників за 1411–1600 рр. не менше 32 вихідців з Дрогобича. У 1470 р. Юрій Дрогобич здобув ступінь бакалавра, а в 1472 – магістра філософії.

Життя на чужині не було легким. 6 лютого 1478 р. він писав у листі до краківського знайомого Миколи Чепіля: «Мені судилося бути бідним, постійно в клопоті й злиднях. Невеликий заробіток, який щодня здобуваю, дістається ціною постійної праці і величезних зусиль... Багато міг би я досягнути в науці, якщо б не мусив турбуватися про найнеобхідніше... Від самої коліски все, чого я досягав, далось мені тяжкою працею і турботами». Але сильний потяг до освіти привів Юрія Дрогобича до Італії, щоб удосконалити свої знання в Болонському університеті. Він вірив у власні сили й був переконаний, що серед найосвіченіших людей Європи не буде останнім.

Цікаво зауважити, що в Болонському університеті, заснованому ще в 1119 р., на базі школи вільних мистецтв, яка існувала з 826 р., імена студентів і викладачів українського походження зустрічаються в списках протягом XIV–XVI століть. Тут було добре поставлено вивчення астрономії й математики, медичних і юридичних наук. Болонію стали називати «матір'ю законів», а слава про місто зі світським, «республіканським університетом» швидко поширилася по всій Європі. Висловлюючи спротив владі, студенти й викладачі відстояли тут виборчу систему управління, хоча далось це нелегко – доводилося вдаватися навіть до зброї. Але незалежність вищої школи, її студентів і професорів були захищені. Слава про високий рівень викладання в університеті привернула увагу не тільки всієї європейської молоді (до речі, до Болонського університету приймали і жінок) але й молоді з інших континентів. Коли було відкрито Америку, в Болоні почали навчатися індіанці. Починаючи з XIV ст. тут швидко й інтенсивно розвиваються різні науки, міцно вкорінюються гуманістичні ідеї. У Болоні було вперше введено для студентів робити анатомічні розтини людського тіла. Тут викладали анатомію видатні вчені – Везалій і Мальпігі.

І ось у списках Болонського університету з'являється студент Джорджо де Леополі – Юрій зі Львова. Найбільше уваги він віддає астрономії та медицині. Посилено вивчаючи медицину, він одночасно читає лекції з астрономії. Складає іспит на доктора філософських наук і стає професором Болонського університету (1478). І як учений, і як викладач Юрій Дрогобич мав, очевидно, повагу серед студентів і своїх колег, адже не випадково у 1481 р. його обрали ректором університету. Через рік Юрію Дрогобичу присвоюють звання ще й доктора медицини. Якщо першими українськими докторами богослов'я та філософії були Бенедикт Сервінус та Іван Тинкевич з Києва, котрі здобули це високе звання у Сорбонні (Париж) ще перед 1463 р., то першим українським доктором медицини став Юрій Дрогобич. Протягом усього свого життя в Італії учений писав, що він русин. Дрогобич перший з українців почав робити розтини людського тіла й заглянув у таємниці організму, щоб відкрити причини хвороб і пізнати засоби їх лікування.

Юрій Дрогобич став на чолі центру світової науки і діяв поруч з найвпливовішими особами Риму, адже університет за тих часів був малою державою, якою керував ректор. Велика завантаженість різними обов'язками не заважала вченому читати лекції з медицини, астрономії, займатися важливими науковими проблемами.

На той час у Європі почало розвиватися друкарство, і однією з перших книг у Римі 1483 року виходить перша друкована книга українського автора, написана загальноприй-

нятою тоді в науці й літературі латинською мовою: «Iudicium pronosticon Anni MCCCCLXXXIII Curretis» («Прогностична оцінка поточного 1483 року» магістра Юрія Дрогобича із Русі, доктора мистецтв, медицини Болонського університету). То був своєрідний астрологічний календар, в якому розповідалося про небесні світила й формулювалися різні передбачення. Астролог у своїх прогнозах користувався відомостями таких наук, як астрономія і географія. Його передбачення місячних затемнень 1483 року, зроблені тільки на основі теоретичних розрахунків, виявилися досить точними. У книжці були згадані міста Львів, Дрогобич, Вільно та подані деякі відомості про Україну-Русь, що входила до складу Польської держави. До речі, вчений підкреслював, що міста Львів і Дрогобич належать не до Польщі, а до Русі, під якою він розумів «Руське королівство – колишнє володіння Галицько-Волинського короля Данила».

У 1487 р. Дрогобич повертається до Краківського університету – найближчої до його батьківщини вищої школи. Тут він викладав астрономію і медицину якраз у ті роки, коли ці предмети студіював у Кракові Микола Коперник. Є підстави вважати, що майбутній славетний польський астроном був у числі слухачів Юрія Дрогобича. Водночас доктор Юрій Дрогобич займався медичною практикою. Документ, датований 31 липня 1492 р., свідчить про те, що він навіть здобув титул «королівського лікаря». Він зціляє багатьох хворих, сам винаходить і виготовляє ліки. Його постійно оточують студенти з України, яким він активно допомагає.

У 1492 році Дрогобича обрали деканом медичного факультету. У Кракові Юрій також допомагав засновнику слов'янського книговидання Швайпольту Фіолю видавати богослужбові книги кириличним, а не латинським шрифтом. Це було на той час не лише новаторством, але й політичним кроком неабиякої сміливості, адже цим підривалася монополія католицької церкви на друкування. До речі, існувала заборона розповсюджувати книги, надруковані кирилицею, і видавати нові. Згодом друкарню Фіоля розгромили, книги знищили, але він думав продовжувати цю справу в Угорщині. На жаль, його мрія виявилася нездійсненою, оскільки все майно Фіоля конфіскували і гроші забрали.

Постійно живучи у Кракові, професор Юрій досить часто бував у Львові. Є опосередковані вказівки, що він в останній період свого життя підтримував зв'язки з рідним містом. Так, 30 травня 1491 року він виступав як свідок у Львівському консисторському суді разом із членами ради міста Дрогобича.

Помер Юрій Дрогобич 4 лютого 1494 року у Кракові; там його і поховано.

Творча і наукова спадщина Дрогобича дійшла до наших днів не повністю: збереглося всього 7 трактатів і листів та один фрагмент вірша. Його праці були відомі у багатьох країнах Європи – Італії, Франції, Німеччині, Угорщині, Польщі. Їх переписував для себе німецький гуманіст Гартман Шедель, використовував у своїй науковій діяльності німецький історик метеорології Густав Гельман. Необхідно зауважити, що і в так званому Холмському рукописному збірнику, створеному наприкінці XVI ст. виявлено фрагменти староукраїнською мовою, які є відповідником текстів, відомих з латиномовного трактату Юрія Дрогобича.

Науково-творча і культурно-освітня діяльність Юрія Дрогобича засвідчує, що він закладав основи і прокладав шлях для розвитку, насамперед, української гуманістичної культури. Він став першим українським доктором медицини, він перший з українців отримав декілька наукових ступенів (доктор філософії та доктор медицини); був першим ректором Болонського університету з числа українських учених; Юрій був першим українцем, який посів таке високе місце в європейській науці і прославив свій край; він став першим українцем, який опублікував свою працю за кордоном у часи, коли книгодрукування ще тільки зароджувалося; зробив перші спроби (і надрукував їх) віршованої мови в науці. Ще не раз можна вжити слово «перший», а це ж велика честь вихідцю з України.

Дуже показовою і тонко підміченою є характеристика українців, яку дав італійський історик і юрист Бісаччіоні Майоліно: «Вони найшляхетніші лицарі й умілі хлібороби, котрі вправно володіють зброєю, відчайдушні в боротьбі, а їх воля до перемоги нестримна, аж до самопожертви». Він зауважує в українців ще одну важливу рису – тягу до освіти, яка «надзвичайно розвинена серед цих простих людей». До такого висновку італійський історик прийшов, мабуть, під впливом зустрічей у Болоньї і Падуї з українськими студентами. А постать Юрія Дрогобича є яскравим цьому підтвердженням. Адже ж, щоб продовжити навчання в Італії, він – круглий сирота, через хронічне безгрошів'я і нестримний потяг до освіти пройшов більшу частину шляху з Кракова до Болоньї пішки.

На жаль, рано згасла зірка Юрія Дрогобича – він прожив усього 44 роки. Але пам'ять про нього як одного з найвидатніших учених минулого, що своєю працею прославили Україну, буде жити у віках.

Оксана ЗАХАРЧУК

**БУДЕМО ЩИРО ВДЯЧНІ
ВСІМ НЕБАЙДУЖИМ
ЗА БУДЬ-ЯКУ
ФІНАНСОВУ ПІДТРИМКУ
ЧАСОПИСОВІ!**

Наш поточний рахунок:
IBAN UA083252680000000002600744144
в ПАТ АКБ «Львів»,
МФО 325268,
ЄДПРОУ 19326603
Одержувач: ТзОВ «Універсум».